

دانشگاه شهید چمران اهواز

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی

گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه:

بررسی تأثیر زمان و مکان در آراء فقهاء نسبت به اختلاط زن و مرد

استاد راهنما:

خانم دکتر زهره حاجیان فروشانی

استاد مشاور:

آقای دکتر محمد رضا حمیدی

دانشجو:

فاطمه سواعدی

سال دفاع:

شهریور ۱۴۰۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سپاس بی‌کران پروردگار یکتا را که هستی ما را بخشید و به طریق علم و دانش رهنمونمان شد و به همنشینی
رهروان علم و دانش مفتخرمان نمود و خوشه چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت. خدایی که بزرگترین
امید و یاور در لحظه، لحظه زندگیست.

تقدیم به همسر:

اسطوره زندگی، پناه خستگیم و امید بودیم.

او که سایه مهربانیش سایه سار زندگی می‌باشد، او که اسوه صبر و تحمل بوده و مشکلات مسیر را برایم
تسهیل نمود.

با سپاس و تقدیر ویژه از استاد گرانقدر خانم دکتر زهره حاجیان فروشانی که زحمت راهنمایی این پایان نامه را عهده‌دار گردیدند و در تمامی مراحل انجام این پژوهش، راهنمایی‌های ارزنده و سازنده خود را بر من ارزانی داشته و از هیچ کوششی در این زمینه دریغ نمودند.

و از آقای دکتر محمد رضا حمیدی که با مشاوره و نظارت دقیق بر پژوهش مرا یاری نمودند، تشکر ویژه دارم.

و همچنین از استاد گرامی و دلسوز آقای دکتر عبدالحسین رضایی‌راد که یافتن عنوان موضوع مورد علاقه و دلخواه خود را مدیون همکاری‌ها و راهنمایی‌های بی‌دریغ ایشان هستم؛ بی‌نهایت سپاسگزارم.

و در پایان از اساتید گرانقدرم آقای دکتر خسرو نشان که تشویق‌های امید بخش ایشان و آقای دکتر حسین آل طاها لطف و مهربانی دلسوزانه ایشان که در مراحل اولیه این پژوهش در خاطر من خواهد ماند کمال تشکر را دارم.

چکیده

نام خانوادگی: سواعدی	نام: فاطمه	شماره دانشجویی: 9811711
عنوان پایان نامه: بررسی تاثیر زمان و مکان در آراء فقهاء نسبت به اختلاط زن و مرد		
استاد/اساتید راهنما: خانم دکتر زهره حاجیان فروشانی		
استاد/اساتید مشاور: آقای دکتر محمد رضا حمیدی		
درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: الهیات و معارف اسلامی	گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی
دانشگاه: شهید چمران اهواز	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی	گروه: فقه و حقوق
تاریخ فارغ التحصیلی: 1400/6/31	تعداد صفحه: 171	
کلید واژه ها: اختلاط، زمان و مکان، ورزشگاه، مصافحه		
<p>بررسی نظر فقهای متقدم نشان می‌دهد که آنها محدودیت‌های فراوانی در روابط زن و مرد نامحرم قائل بودند. ولی این نگرش نزد فقهای معاصر کم‌رنگ شده است. از آنجا که آراء فقهی بر اساس شریعت اسلام است این تغییر نگاهی دقیق و بر محور آموزه‌های دینی می‌طلبد، تا علت آن بر اثر گذشت زمان و اختلاف مکان بررسی شود. در این تحقیق دریافتیم که بقای حکم به بقای موضوع است. بر اساس این نوشتار، از آنجا که بقای حکم تا زمان بقای موضوع ادامه دارد و موضوع اختلاط زن و مرد تغییر بنیادینی نداشته، حکم سابق را می‌توان همچنان جاری دانست؛ یعنی اختلاط زن و مرد در مواردی که خالی از مفسده باشد، مکروه است و حضور زن در اجتماع محدود به موارد ضرورت شده است. منتهی در زمان‌های گذشته حضور زن در جامعه زیاد ضروری نبود. ولی امروزه به علت تغییر شیوه زندگی اجتماعی، تحصیل و رشد علمی و اجتماعی زنان ضرورت حضور زنان در جامعه بیشتر شده است. مثلاً برای تحصیل دختران مسلماً استفاده از معلم زن بهتر و با مصلحت جامعه سازگارتر است و یا برای مداوای زنان پزشک زن مناسب‌تر است. حتی در مواردی که مداوای زنان ملازم با اموری باشد که برای نامحرم حرام است مداوا توسط پزشک زن واجب و ضروری است. بنابراین با توجه به این ضرورتها احکام فقهی با توجه به شرایط اجتماعی تعدیل شده‌اند. اما باید توجه داشت در مواردی که اختلاط زن و مرد نامحرم مستلزم مفسده است، اختلاط قطعاً حرام است. و از این جهت هیچ تفاوتی بین نظر فقهای متقدم و معاصر وجود ندارد. مثلاً امروزه رفتن زنان به ورزشگاههای مردانه برای تماشای مسابقات ورزشی به یکی از مطالبات اجتماعی زنان تبدیل شده است، اما هیچ فقهی آن را تجویز نکرده است. زیرا رفتن زنان به ورزشگاههای مردانه نوعی از اختلاط مفسده‌انگیز است. هر چند نگاه کردن زنان به مردان در اسلام ممنوعیتی ندارد. اما با توجه به مبانی فقهی اختلاط که جلوگیری از ایجاد مفسده است و نداشتن شرایط لازم در ورزشگاهها چنین حضوری برای زنان جایز نیست. مورد دیگری که در استفتاءات فقهی نظر انسان را جلب می‌کند سؤال در رابطه با مصافحه با وجود حائل یا در صورت عارض شدن عناوین ثانویه مانند حرج و اضطرار است. برخی فقهاء بر اساس ظواهر برخی روایات مصافحه با وجود حائل را تجویز کرده‌اند. اما توجه به</p>		

مجموعه شریعت حاکی از این است که مصافحه از روی حائل با روح شریعت و دلایل فقهی سازگاری ندارد. لذا به نظر می‌رسد که این امر برای موارد استثنائی تجویز شده است. مصافحه در صورت عارض شدن عناوین ثانویه نیز اگر در صورت حرج باشد که اولاً حرج رافع محرّمات نیست و ثانیاً عدم مصافحه با نامحرم مصداق حرج نیست. و اگر در صورت اضطرار باشد، درست است که اضطرار رافع محرّمات است اما از نظر موضوعی عدم مصافحه با نامحرم مکلف را در شرایط اضطرار قرار نمی‌دهد و مثالهایی که در استفتاءات به عنوان اضطرار قید شده، موید این امر است.

کلیات

مقدمه..... ۲

بیان مسئله ۳

سوالات تحقیق ۳

فرضیه‌های تحقیق ۳

اهداف تحقیق ۴

پیشینه موضوع ۴

پیشینه تحقیق ۴

روش تحقیق ۵

شرح اصطلاحات کلیدی ۶

فصل اول: مفهوم شناسی اختلاط

مبحث اول: معنای لغوی و اصطلاحی اختلاط ۸

گفتار اول: معنای لغوی اختلاط ۸

گفتار دوم: معنای اصطلاحی اختلاط ۱۲

گفتار سوم: اختلاط زنان با مردان ۱۳

گفتار چهارم: حکم اختلاط زنان با مردان ۱۴

گفتار پنجم: تفاوت اختلاط با خلوت ۱۵

- گفتار ششم: حکم خلوت زن و مرد نامحرم ۱۷
- مبحث دوم: انواع اختلاط ۱۷
- گفتار اول: اختلاط حلال ۱۸
- گفتار دوم: اختلاط مکروه ۱۹
- گفتار سوم: اختلاط حرام ۲۰

فصل دوم: دلایل کراهت و منع اختلاط

- مبحث اول: دلایل قرآنی ۲۴
- مبحث دوم: دلایل روایی ۳۱
- مبحث سوم: تفاوت‌های فیزیکی و غرائز فطری زن و مرد ۳۵
- مبحث چهارم: آسیب‌های فردی و اجتماعی اختلاط ۴۰
- گفتار اول: آسیب‌های جسمی و روحی ۴۱
- گفتار دوم: آسیب‌های جنسی و ارتباط نامشروع ۴۳
- گفتار سوم: تضعیف بنیان خانواده ۴۵

فصل سوم: تاثیر زمان و مکان در اختلاط

- مبحث اول: بررسی نظر فقهای متقدم و معاصر ۴۸
- گفتار اول: نظر فقهای متقدم ۴۹
- گفتار دوم: نظر فقهای معاصر ۵۱
- گفتار سوم: بررسی نظر فقهای متقدم و معاصر ۵۲

- مبحث دوم: تاثیر زمان و مکان بر احکام فقهی ۵۳
- گفتار اول: حکام ثابت و متغیر ۵۴
- گفتار دوم: ماهیت ثبات و تغییر ۵۵
- گفتار سوم: معیار و عوامل تغییر احکام فقهی ۵۷
- ۱- تغییر موضوع حکم ۵۷
- ۲- تغییر عنوان موضوع حکم ۵۹
- ۳- صدور حکم بر اساس مصلحت به دست ولی فقیه ۶۰
- ۴- تغییر حکم به سبب تغییر عرف ۶۲
- ۵- تغییر ارزشها ۶۳
- مبحث سوم: مثالهایی از تاثیر زمان و مکان بر احکام ۶۴
- ۱- خرید و فروش خون ۶۴
- ۲- حکم بازی با شطرنج و آلاتی مانند آن ۶۵
- ۳- حکم پیوند اعضاء ۶۵
- ۴- مالکیت زمین و منابع و منافع زیرزمینی ۶۵
- مبحث چهارم: تاثیر زمان و مکان بر موضوع و حکم اختلاط ۶۶
- نتیجه ۶۸

فصل چهارم: اختلاط در اماکن ورزشی

- مبحث اول: نظر اسلام در مورد ورزش زنان ۷۳

- مبحث دوم: دلایل رفتن زنان به ورزشگاه ۷۵
- مبحث سوم: انگیزه زنان و دختران برای رفتن به ورزشگاههای مردانه ۷۸
- مبحث چهارم: دلایل مخالفان ۸۰
- گفتار اول: تاکید اسلام بر عدم خروج غیر ضروری زن از خانه ۸۰
- گفتار دوم: عدم اختلاط و سفارش به رعایت حریم در روابط زن و مرد ۹۵
- گفتار سوم: زمینه‌ساز بی‌عفتی و فساد و پدید آمدن مشکلات ۹۶
- مبحث پنجم: دلایل موافقان ۹۷
- گفتار اول: مخیر بودن انسان نسبت به افعالش ۹۸
- گفتار دوم: عدالت اجتماعی و آزادی در بهره‌مندی از امکانات عمومی ۹۹
- گفتار سوم: اثرات مثبت حضور زنان در ورزشگاههای مردانه ۱۰۱
- نتیجه ۱۰۲

فصل پنجم: اختلاط و تماس‌های بدنی

- مبحث اول: انواع تماس‌های بدنی ۱۰۶
- مبحث دوم: مصافحه ۱۰۸
- گفتار اول: تعریف مصافحه ۱۰۹
- گفتار دوم: جایگاه و آثار مصافحه ۱۰۹
- گفتار سوم: مصافحه با نامحرم و حکم آن ۱۱۰
- مبحث سوم: دلایل حرمت مصافحه با نامحرم ۱۱۱

گفتار اول: آیات	۱۱۱
گفتار دوم: روایات	۱۱۲
گفتار سوم: دلیل اجماع	۱۱۷
گفتار چهارم: دلیل عقل	۱۱۷
مبحث چهارم: راههای جواز مصافحه با نامحرم	۱۱۸
گفتار اول: جواز مصافحه با وجود حائل	۱۱۸
نقد و بررسی	۱۲۰
گفتار دوم: جواز مصافحه در صورت عارض شدن عناوین ثانویه	۱۲۶
۱- بررسی حکم مصافحه در صورت حرج	۱۲۷
۲- بررسی حکم مصافحه در صورت اضطرار	۱۳۳
فتوای یکی از فقهاء در مورد مصافحه با نامحرم	۱۳۹
نتیجه	۱۴۰
نتیجه پایان نامه	۱۴۳
فهرست منابع	۱۴۵

کلیات

مقدمه

انسان موجودی نیازمند آفریده شده است. نیازهای مادی و معنوی فراوانی دارد که به تنهایی نمی تواند آنها را تامین کند. میل به زندگی اجتماعی به طور فطری در وجود انسان نهاده شده است، تا بتواند به کمک بقیه افراد جامعه نیازهای مادی و روحی و روانی و فکری خود را تامین کند. انسان در زندگی اجتماعی روابطی را با دیگران شکل می دهد که طبیعتاً این روابط فقط میان افراد همجنس به وجود نمی آیند، بلکه با افرادی از جنس مخالف نیز روابطی حاصل می گردد، که باز ارتباط با جنس مخالف منحصر در ارتباط با محارم نیست و افراد نامحرم نیز در دایره این ارتباطات قرار می گیرند. تمدن و زندگی پیشرفته امروزی و گسترده‌گی ارتباطات و نیازهای اجتماعی و اقتصادی باعث شده‌اند، که زنان در صحنه‌های مختلف جامعه حضور چشم گیری داشته باشند و نسبت به گذشته با مردان نامحرم اختلاط بیشتری داشته باشند. در واقع این اختلاط‌های زنان و مردان در جامعه امروزی بر اثر گذشت زمان و تغییر مکان به یک ضرورت اجتماعی تبدیل شده است. که ممانعت از آن جامعه را از پیشرفت باز می دارد. حال با توجه به اینکه مقتضیات و تحولات زمان و مکان باعث شده‌اند که موضوع اختلاط زنان با مردان نامحرم گسترده شود آیا این تغییرات همانطور که بر جامعه موثر بوده‌اند، می توانند بر آراء فقهاء نیز تاثیرگذار باشند؟ آیا تحولات اجتماعی در این زمینه به گونه‌ای موثر بوده‌اند که موجب تغییر آراء فقهاء نسبت گذشته شده باشند به طوری که بتوان گفت نظر فقهاء متفاوت شده است و در موضوع اختلاط زن و مرد نامحرم تسلیم مقتضیات زمان و مکان شدند؟ یا آنکه آراء فقهاء در این مورد تغییر نکرده‌اند؟ در این پژوهش می خواهیم به این سوالات جواب بدهیم. و بررسی کنیم که آراء فقهی تا چه حدی در زمینه اختلاط زن و مرد نامحرم تابع زمان و مکان بوده‌اند؟

بیان مسئله

بررسی نظر فقهاء نشان می‌دهد که فقهای متقدم محدودیت‌های زیادی در ارتباط زن و مرد نامحرم قائل بودند به صورتی که حتی در جایی که مهریه زن تعلیم قرآن بود و مرد قبل از تعلیم او را طلاق می‌داد باید از پشت پرده قرآن را به زن تعلیم می‌داد ولی در جامعه کنونی این نگرش به روابط زن و مرد بسیار کم رنگ شده به گونه‌ای که زنان به راحتی با مردان اختلاط دارند. حتی اختلاط در برخی از موارد از حد ضرورت گذشته است و به قصد سرگرمی و تفریح و پر کردن اوقات فراغت تبدیل شده است. مسلماً با رشد و پیشرفت تکنولوژی و تمدن جامعه، بایستی به این موضوع نگاهی دقیق و بر محور آموزه‌های دینی داشت و آراء فقهاء و علت تغییر آنها با گذشت زمان و اختلاف مکان بررسی شود.

سوالات تحقیق

زمان و مکان تا چه اندازه‌ای در فقه اثر گذار است به عبارت دیگر احکام فقهی تا چه اندازه قابلیت تغییر در پاسخ به نیازهای عصر تکنولوژی و فرهنگ جهانی شدن را دارند؟
اختلاط زن و مرد در زمان ما ضرورتی اجتناب ناپذیر شده است این ضرورت تا چه اندازه و در قالب چه اصولی به فقیه این امکان را می‌دهد که اختلاط زن و مرد را تجویز کند؟

فرضیه های تحقیق

زمان و مکان مستقیماً در مقام اجتهاد در ناحیه مشخص کردن موضوعات احکام و ویژگی‌های آنها دارای نقش می‌باشند چون موضوع حکم در بستر زمان قابل تحول و تبدیل و تغییر است. حکم آن نیز تحول و تغییر می‌پذیرد زیرا حکم در همه احوال تابع موضوع است. از این رو است که موضوعی در زمان خاصی میتواند دارای حکمی باشد ولی در زمان دیگر دارای حکمی بر خلاف حکم اول شود.

اختلاط زن و مرد تا حدی جایز است که سبب ایجاد مفسده و آثار زیان بار اجتماعی نشود.

اهداف تحقیق

بررسی تأثیر زمان و مکان در آراء فقهی و بررسی مسئله اختلاط زن و مرد نامحرم و انواع این اختلاط در زمان حاضر.

پیشینه موضوع

موضوع اختلاط زن و مرد نامحرم، موضوع جدیدی نیست. در همه جوامع این موضوع وجود دارد. به علت آنکه بحث و پژوهش پایان نامه در زمینه فقهی است، لذا پیشینه موضوع در جهان و جوامع دیگر در بحث پایان نامه دارای اهمیت نمی‌باشد. و فقط پیشینه فقهی حائز اهمیت است. موضوع اختلاط زن و مرد نامحرم دارای پیشینه فقهی وسیعی است. در واقع از ابتدای ظهور اسلام این موضوع مطرح بوده است. آیات فراوانی در مورد نحوه ارتباط و آداب رفتار زنان و مردان مسلمان نازل شده‌اند. روایات نیز در این زمینه بسیار زیاد هستند. فقهای اسلام نیز در طول تاریخ اسلام به این موضوع پرداخته‌اند.

پیشینه تحقیق

بحث اختلاط زنان و مردان نامحرم در بیشتر کتب فقهی معتبر مطرح شده است. از جمله آنها کتاب احکام النساء شیخ مفید است که در آن بر عدم اختلاط زنان با مردان تاکید شده است و حضور زن در جامعه را فقط در هنگام ضرورت جایز دانسته است و همچنین چگونگی رفتار زنان در محیط مختلط شرح داده شده است. شیخ کلینی در کتاب الکافی احادیثی را در مورد اختلاط زنان و مردان نامحرم نقل می‌کنند که در این احادیث نحوه حضور زن در اماکن مختلط را بیان می‌کنند. علاوه بر کتاب کافی در سایر کتب فقهی مانند وسائل الشیعه حرعاملی، من لایحضره الفقیه شیخ صدوق، و بیشتر کتب فقهی فقهای متقدم و معاصر به این مسئله پرداخته شده است. در زمان حاضر نیز کتاب‌ها و مقالات فراوانی در این مورد وجود دارد. مانند رسائل حجاییه رسول جعفریان، الاختلاط بین النساء و الرجال شحاته محمد صقر که یک کتاب سنی است و در مورد

اختلاط زنان و مردان بحث می‌کند. همچنین کتاب حضور زنان در ورزشگاه جواد فخار طوسی که در مورد رفتن زنان به ورزشگاههای مردانه بحث می‌کند در این کتاب نویسنده با یک بحث فقهی گسترده در پی اثبات این مطلب است که آیات و روایات منع اختلاط زنان و مردان نامحرم برای همه زمان‌ها و مکان‌ها کاربرد ندارند و اصولاً حکم اولی حضور زنان در ورزشگاه و اختلاط با مردان اباحه است و مسئولیت را متوجه دولت می‌کند. لذا این دولت است که موظف است شرایط حضور زنان را فراهم کند. علاوه بر کتاب‌ها مقالات بیشماری نیز در مورد اختلاط زنان و مردان و حضور زنان در جامعه منتشر شده‌اند. مانند مقاله آسیب‌های اختلاط زنان و مردان در جامعه نوشته مریم رضائی ۱۳۹۴ که در این مقاله آسیب‌های اختلاط بررسی شده است مانند تضعیف بنیان خانواده، پرورش قوای خیال و زنا‌ی جنسی، مانیه‌تیسیم، احساس گناه و حقارت، جلوگیری از رسیدن به اهداف عالی انسانی، تغییر ماهیت زنانگی و تشبیه به مردان، افزایش زنا، و موارد دیگر البته در این مقاله قدری اغراق نیز شده است. از مقالات دیگر مقاله مولفه‌های تربیتی قرآن در طرح مسائل جنسی است نوشته عبدالله غلامی و نگار کرمی ۱۳۹۷ فصلنامه مطالعات اجتماعی دانشگاه شاهد، دوره ۱ شماره ۳، در این مقاله نیز درباره اختلاط زنان و مردان و آسیب‌های آن بحث می‌شود. مقاله دیگر با عنوان پژوهشی در ارتباط دختر و پسر در دانشگاهها و نقد دیدگاهها، ۱۳۹۱، فصلنامه علمی پژوهشی نامه اخلاق سال پنجم، شماره ۱۶ در این مقاله اختلاط و ارتباط دختران و پسران در دانشگاه‌ها بررسی می‌شود و آسیب‌های آن شمرده می‌شود از جمله ضرر و زیان‌هایی که به دختران و پسران وارد می‌شود که با ارتباط غیر شرعی و نادرست با جنس مخالف که پیامد محیط‌های مختلط است دچار آسیب‌های روحی و روانی و جسمی می‌شوند که حتی در مواردی دچار افسردگی نیز می‌شوند. بحث در مورد اختلاط بسیار زیاد است و کتاب‌ها و مقالات بسیار فراوان هستند. نمونه‌هایی که ذکر شدند فقط موارد معدودی از کتب و مقالاتی بودند که در این پژوهش از آنها استفاده شده است.

روش تحقیق

روش تحقیق توصیفی تحلیلی و جمع‌آوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای. مطالعه کتاب‌ها و مقالات معتبر و نقد و بررسی آنها تا علاوه بر طرح آراء و نظریات به مبانی آنها نیز دست یافت.

شرح اصطلاحات کلیدی

تأثیر: یعنی حصول اثر،^۱ اثر یعنی آنچه که بوسیله آن راه تشخیص داده شود. مقصود ردپا است که با نقشی که در زمین به وجود می آورد اثر را پدید می آورد.^۲ پس تاثیر یعنی به وجود آمدن یک تغییر مانند همان نقشی که در زمین پس از راه رفتن به وجود می آید.

زمان و مکان: زمان و مکان یعنی یک دوره خاص زمانی یا مکانی، دوره زمانی مثلاً عصر ما قبل تکنولوژی یا عصر تکنولوژی و دوره مکانی مثلاً در شهر یا روستا یا منطقه خاص جغرافیایی.

آراء فقهاء: آراء جمع کلمه رای است و رای از نگاه کردن و دیدن است^۳ آراء فقهاء یعنی آنچه فقهاء می بینند. نظرات آنها در مورد یک موضوع.

اختلاط: آمیختگی و امتزاج اشیاء یعنی درهم شدن آنها را اختلاط می گویند.^۴

^۱-طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، تحقیق سید احمد حسینی، چاپ دوم، بی جا، بی نا، ۱۴۰۸ ه ق-۱۳۶۷ ه ش، ج ۴، ص ۴۶۸

^۲-همان، ج ۳، ص ۲۳۸

^۳-فراهیدی، ابی عبدالرحمن خلیل بن احمد، کتاب العین، تحقیق دکتر مهدی المخزومی، دکتر ابراهیم السامرائی، چاپ دوم، بی جا، بی

نا، ۱۴۱۰ ه ق، ج ۸، ص ۳۰۹

^۴-طریحی، مجمع البحرین، ج ۱، ص ۶۸۱

فصل اول مفهوم شناسی اختلاط

مبحث اول: معنای لغوی و اصطلاحی اختلاط

گفتار اول: معنای لغوی

اختلاط بر وزن افتعال، مصدر اختلط و مشتق از خلط است.^۱ هر گاه دو صنف، نوع، گونه، رسته و یا بیشتر را با هم در جایی جمع کنیم، بین آنها اختلاط به وجود می‌آوریم. آمیختگی و امتزاج اشیاء یعنی درهم شدن آنها را اختلاط می‌گویند. فرقی هم نمی‌کند که بتوانیم آنها را از هم تشخیص بدهیم یا نتوانیم، در هر صورت آمیخته شدن آنها اختلاط نام دارد.^۲

آمیختن چیزی با غیر خودش باید به گونه‌ای باشد که تداخل و ضمیمه شدن بین اجزای آنها به وجود آید. چه امکان تمییز بین آنها بعد از تداخل وجود داشته باشد، مانند آمیختن حیوانات و چه وجود نداشته باشد مانند آمیختن مایعات که مزج حاصل می‌شود. اختلاط بدون تداخل بین اجزاء حاصل نمی‌شود. پس اگر دو یا چند صنف را در یک محل و در کنار هم قرار بدهیم ولی اجزای آنها با هم تداخل نداشته باشند و از هم جدا باشند، اختلاط به وجود نمی‌آید.^۳

لغت‌شناسان برای مفهوم اختلاط موارد متعددی را بیان کرده‌اند، خلاصه‌ای از این موارد را ذکر می‌کنیم:

۱- از بین رفتن عقل، تباه و فاسد شدن عقل^۴

به علت آنکه عقل در انجام کارها دچار آشفتگی می‌شود و نمی‌تواند وظایف خودش را درست انجام دهد، گفته‌اند که دیوانه مخالط است یا دچار اختلاط شده است. یعنی امر بر او پوشیده شده است.^۵ حالات شخص

^۱ جمعی از پژوهشگران، موسوعه الفقه الاسلامی طبقاً لمذهب اهل البیت (علیهم السلام)، قم-ایران، موسسه دایرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (علیهم السلام)، ۱۴۲۳ه ق، ج ۷، ص ۳۷۷

^۲ -طریحی، مجمع البحرین، ج ۱، ص ۶۸۱

^۳ -القیومی المقری، احمد بن محمد بن علی، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر، محقق: عبدالعظیم الشناوی، چاپ دوم، قاهره، دارالمعارف، ۲۰۱۶م، ج ۱، ص ۱۷۷

^۴ -جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح، تحقیق احمد عبدالغفور العطار، چاپ چهارم، بیروت- لبنان، دار العلم للملایین، ۱۴۰۷ه ق، ۱۹۸۷م، ج ۳، ص ۹۰۴؛ طریحی، مجمع البحرین، ج ۱، ص ۸۸

^۵ -ابن منظور، ابی الفضل جمال الدین محمد بن کرم، لسان العرب، قم- ایران، نشر ادب الحوزة، ۱۴۰۵ه ق، ج ۶، ص ۲۰۴